

17. JAK ZLEPŠIT SPOLUPRÁCI S RODIČI, PRAKTICKÝ MANUÁL PRO RODIČE

TÉMA: SPOLUPRÁCE S RODIČI

Anotace

Dobrá komunikace mezi učitelem a rodiči žáka stojí na oboustranném porozumění a důvěře. Ve vztahu k rodinám ze sociálně znevýhodněného prostředí to platí dvojnásob. Na druhou stranu právě tito rodiče často dostatečně neplní povinnosti, které mají ke svým dětem, resp. zejména k jejich vzdělávání, a bývají někdy vůči škole pasivní. Přitom právě jejich děti potřebují nadprůměrnou péči, aby udržely krok s ostatními. Přesto existují způsoby, jak překlenout zátěž sociálního znevýhodnění, která v důsledku dopadá i na pedagoga a těmto rodičům porozumět, získat jejich důvěru.

Praxe

Aby se škola otevřela sociálně znevýhodněným rodičům, je důležité se na tento cíl opravdu vědomě zaměřit. Ideální samozřejmě je, pokud je podpora sociálně znevýhodněných dětí a kvalitní komunikace s jejich rodiči přímo jedním z hlavních cílů vedení školy. Poměrně často tomu tak ale není a aktivní snahu zlepšit vztahy mezi školou a rodiči sociálně znevýhodněných dětí mají jen jednotliví pedagogové. V každém případě jde o významnou snahu, jejíž naplnění může sociálně znevýhodněného žáka velmi podpořit. Pozitivnější postoje rodičů ke škole se v domácnosti většinou projeví větší podporou žáka ve vzdělávání, přívětivější pracovní atmosférou a účinnější motivací žáka k poctivé docházce do školy. Často také zmizí verbální snižování autority učitelů nebo jiné podrývání studijní morálky dítěte, které bohužel není v případě konfliktního vztahu rodičů a školy výjimkou. Pravidelná výměna informací mezi rodiči a učiteli navíc povede k větší propojenosti domácí přípravy s učením ve škole. Vstřícnost školy vůči rodičům by však rozhodně neměla být spojena se snížením nároků na žáky nebo na rodiče. Vstřícnost by měla znamenat především častý osobní a bezkonfliktní kontakt, projevený zájem o dítě i celou rodinu, ale také jasné stanovení transparentních pravidel a jejich důsledné dodržování.

Pro to, aby se podařilo komunikaci vést správným směrem, může být užitečné sepsání vlastního **kodexu komunikace s rodiči**. Jedná se o seznam jednoduchých zásad, kterými se škola nebo konkrétní pedagog budou řídit při komunikaci s rodiči (zejména rodiči sociálně znevýhodněných dětí), aby byl vztah s nimi co nejvíce korektní a konstruktivní.

Kodex může vypadat např. takto:

1. **Osobní sympatie a antipatie ponechám stranou.** Efektivní a korektní vztah s rodiči pomůže především dítěti a pracovníci školy nebo neziskových organizací nebudou rodiče soudit, protože postoje rodičů pramení z jejich životní zkušenosti a situace a nemusí být vůbec odrazem zlé vůle.

2. **Nevyřeším všechny problémy rodiny, ani to není můj úkol.** Učitelé se mohou někdy právem cítit pod tlakem, jakoby se od nich očekávalo, že právě oni budou urovnávat společenský konflikt a řešit veškeré problémy sociálně znevýhodněných dětí. Mnohdy mohou být skutečně těmi, kdo znají dítě nejlépe hned po jeho vlastní rodině a mohou v jeho životě sehrát velmi významnou pozitivní úlohu. Sociální znevýhodnění dětí ale souvisí často i s jinými oblastmi, než je vzdělávání, jako je bydlení rodin a zaměstnání rodičů, na něž škola nemá žádný vliv. Pedagog se tedy ocitá v nelehkém postavení. Jeho cílem však může být prostě navázat dobrý vztah s rodiči žáka, zefektivnit s nimi komunikaci a tím posílit šance na školní úspěšnost sociálně znevýhodněného dítěte. V dalších otázkách může rodičům zkusit poradit, nasměrovat je na pomoc nebo postupovat ve spolupráci s dalšími organizacemi a institucemi.

3. **Vyhradím si na komunikaci s rodiči potřebný čas.** Je velmi dobré, pokud může vyučující věnovat komunikaci s rodiči sociálně znevýhodněných dětí více času, tedy nevyřizovat vše potřebné pouze mezi dveřmi při předávání žáka rodičům. Pro zlepšení vztahu je dobré projevovat zájem i o jiná témata, než je škola. Diskuze o mimoškolních tématech, o mladších sourozencích nebo citlivě také o situaci žákovy rodiny může jednak připravit půdu pro bezkonfliktní komunikaci ve „školních věcech“ a v neposlední řadě může také osvětlit řadu problémů, s nimiž se rodina potýká a které mohou vést k případným selháním.

4. **S každou rodinou se alespoň občas setkám individuálně.** Na hromadných třídních schůzkách není pro hlubší rozhovor prostor a rodiče sociálně znevýhodněných dětí poměrně často ani nedorazí. Důvodem jejich nepřítomnosti bývá zejména absence osobního vztahu s učitelem, protože rodiče sociálně znevýhodněných dětí často profesním neosobním vztahům nepřikládají potřebnou váhu. Pravděpodobně začnou na třídní schůzky docházet, jakmile se podaří vztah s nimi zlepšit a lépe se navzájem poznat. U prvňáčků nebo nově příchozích žáků se sociálním znevýhodněním je velmi dobré zvat rodiče na seznamovací posezení, které je vedeno pokud možno neformálně, třeba u kávy. Důvodem nedocházení na společné třídní schůzky může být také pocit studu těchto rodičů před jinými movitějšími nebo vzdělanějšími rodiči. Dobrý vztah s učitelem může nápomoci takové obtíže překonat.

5. **Budu stručně, srozumitelně a trpělivě vysvětlovat rodičům očekávání, která na ně a na žáky škola klade.** Některé požadavky školy nemusí být pro sociálně znevýhodněné rodiče vůbec samozřejmé. Proto je při osobních setkáních velmi dobré citlivě, opakovaně, jasně a názorně seznamovat rodiče se vším, co se od nich očekává, co bude škola požadovat, a vytipovat zda jsou schopni to zajistit. V případě, že vyhodnotíme, že některé věci není schopna rodina zajistit, můžeme nabídnout podporu, zejména možnost se kdykoliv poradit. Můžeme také hned rodičům doporučit spolupráci s dalšími dostupnými subjekty, zejména neziskovými organizacemi, domy dětí a mládeže apod.

6. Budu rodičům nabízet podporu, možnost zapojení dětí do kroužků a podobně. Pro dobrou spolupráci je velmi výhodné, pokud má škola „věci navíc“, které může rodině nabídnout. Zejména se může jednat o různé podpůrné služby, ať už budou zajištěny přímo školou nebo spolupracujícími organizacemi (předškolní příprava, pomoc s adaptací na školu, doučování, asistenci ve výuce) nebo různé zájmové kroužky a činnosti. Rodiče, zejména matky, je také možné např. zapojit do projektového vyučování, do aktivit jako je školní jarmark, besídka a podobně. Pokud je to možné, lze pomoci sociálně znevýhodněným žákům slevou na pomůcky, učebnice, kroužky nebo poplatky za školní akce a výlety.

7. Budu důsledně, spravedlivě a včas vyžadovat plnění základních povinností. Zejména pravidelná docházka žáka do školy, správné a včasné omlouvání, zajišťování pomůcek, psaní domácích úkolů, domácí příprava a doplňování látky, to vše patří mezi základní povinnosti, které musí škola po rodičích pečlivě a korektně vyžadovat. Důsledné a korektní vyžadování těchto povinností může být pro vyučujícího poměrně pracné a náročné, rezignace a promíjení se může zdát být jednodušší cestou. Vedlo by to však k pasivitě rodičů, kteří by mohli snadno nabýt dojmu, že škola vše udělá za ně a nechce po nich nic. Pokud na příklad selhává domácí příprava, mají přijít podpůrné činnosti, jako je doučování. Rezignace na důsledné vyžadování povinností od rodičů v důsledku nevede k podpoře žáka, nýbrž k ještě větší demotivaci jak na straně rodičů, tak pravděpodobně i dítěte.

8. Dám rodičům na sebe telefonní číslo a budu je vybízet ke kontaktu v případě jakýchkoliv otázek. Otevřenost v osobní komunikaci, snadná dostupnost a neformálnost rozhovorů, to vše je často pro rodiče sociálně znevýhodněných dětí klíčové, aby získali postupně důvěru v učitele i ve školu jako celek. Pokud musí rodiče překonávat bariéry v podobě volání o přestávce do sborovny, přísně střežených konzultačních hodin, pouze formálně vedených pohovorů a podobně, pravděpodobně jakoukoliv snahu o komunikaci rychle vzdají. Uspadnění komunikace na maximální možnou úroveň ještě samo o sobě neznamená přílišný ústupek rodičům nebo rezignaci na dodržování pravidel. Škola by mohla také zvážit zřízení zvláštní telefonní linky pro rodiče a žáky.

Tyto body jsou pouze příklady zásad, kterými se mohou pracovníci školy, neziskových organizací nebo jiných institucí při komunikaci s rodiči sociálně znevýhodněných dětí řídit. Ideální je, když si škola nebo organizace vypracuje vlastní kodex komunikace s rodiči, který odpovídá konkrétním podmínkám a zkušenostem pracovníků.

Pro snadnější vysvětlování všech očekávání, která škola klade na rodiče a žáky, a pro snadnější sdělování pravidel, je výhodné poskytnout rodičům, kteří projeví zájem (zejména rodičům sociálně znevýhodněných dětí), praktický manuál fungování školy. Nemělo by se jednat o školní řád nebo výňatky z něj, protože ten bývá psaný formálním právním jazykem. Rodičům by se měla dostat do ruky knížečka obsahující jasně a srozumitelně všechny důležité informace týkající se školy, všechny kontakty, základní pravidla a také třeba jednoduché rady.

Praktický manuál může obsahovat:

- informace o celkovém provozu školy (kdy jsou prázdniny, volna, svátky), ne často se stává, že děti ze sociálně znevýhodněných rodin přijdou do školy, přestože je volno
- časový harmonogram- kdy začínají jednotlivé hodiny, kdy zvoní
- srozumitelně popsaná pravidla pro omlouvání žáků a pravidla pro uvolňování žáků z výuky
- vysvětlení zkratk předmětů a stručný obsah, co se v předmětech vyučuje
- pravidla pro chování žáka ve škole nebo v blízkosti školy (stručně a bez příliš formálních a nic neříkajících výrazů jako „žák předchází úrazu“ nebo „dodržuje pravidla kulturního chování“, spíše je dobré popsat, které předměty nesmí žák do školy nosit, co má udělat se svým mobilním telefonem, apod.)
- práva žáka (rodiče sociálně znevýhodněných dětí často neznají ani některá svá vlastní práva, natož práva žáka ve škole, jejich vysvětlení a samozřejmě prosazování může zvýšit jejich důvěru ve školu), např. se může jednat o: žák má právo na odpověď na své otázky, má právo na informace o svém vzdělávání, může se stát členem žákovského shromáždění, žák má právo na ochranu před jakoukoli formou diskriminace a násilí, má právo na vzdělání a na svobodu myšlení, projevu, shromažďování, náboženství, na odpočinek atd.
- některá práva a povinnosti rodičů (např. postup školy v případě neomluvených zameškaných hodin nebo nadměrného počtu omluvených hodin, způsob omlouvání, případně pravidla pro „zvláštní režim omlouvání“, viz karta Jak snížit absence u sociálně znevýhodněných žáků)
- základní informace o nabídce školních zájmových kroužků, akcí, podpůrných služeb
- seznam školních pomůcek, které je možné ve škole zapůjčit
- konzultační hodiny třídního učitele, školního speciálního pedagoga, psychologa nebo dalších odborníků a jejich telefonní čísla (nejlépe mobilní)

- případně možnost využití zvláštní telefonní linky (viz karta 21 Školní telefonní linka pro děti a rodiče)
- možnost využití počítačů ve škole, zejména pokud škola využívá elektronické žákovské knížky

Dále může manuál obsahovat (ale méně je někdy více a manuál by měl být pokud možno stručný, nezahlcovat informacemi):

- informace o možnostech doučování, náprav specifických poruch učení
- informace o stravování, o družině
- informace o možnostech dopravy do školy
- odkazy na spolupracující organizace
- rady, jak může rodič pomoci svému prvňáčkovi, aby si dobře zvykl na školu
- krátké hry na rozvoj paměti, pozornosti, myšlení, řeči, motoriky
- stručné rady, co dělat když se dítě nechce do školy, má obavy, je podezření na šikanu, apod.

Rizika

V komunikaci s rodiči je samozřejmě mnoho rizik. Prvním rizikem je vznik konfliktu, který zejména u rodičů sociálně znevýhodněných dětí může být častou reakcí způsobenou nejistotou, podrážděností, případně frustrací a problémy ve zcela jiných oblastech než je vzdělávání dětí. Vyhozený způsob komunikace může být také do určité míry vlastní náročnému a stresujícímu životu v nevyhovujících bytových podmínkách nebo v materiální nouzi, pokud je to případ dané rodiny. Pracovník školy by měl s touto možností počítat a příliš případný zvýšený hlas nebo expresivní výrazy nebrat osobně. Tak rychle, jak konflikt vznikl, většinou opět zmizí a pokud je upřímná snaha o navázání konstruktivního vztahu zejména ze strany pracovníka (a také někdy nezbytná trpělivost), může být konflikt rychle zapomenut a nemusí vzájemný vztah příliš ovlivňovat.

Dalším rizikem může být zahlcení rodičů informacemi, nabídkami, požadavky a až přehnaná péče ze strany pracovníků školy. Spěch a řešení přílišného množství věcí najednou, může být příčinou neúspěchu. V komunikaci bychom měli postupovat od nejpodstatnějšího k méně podstatnému a nepožadovat moc věcí najednou. Je jisté dobré informace dávkovat a začít s komunikací co nejdříve, nejlépe ještě před nástupem žáka do školy.

Rizikem také může být vyhoření, psychické vyčerpání nebo přepracování zaměstnance školy. Zejména je-li ojedinelý v pedagogickém sboru školy,

kdo se o podobnou formu komunikace s rodiči sociálně znevýhodněných dětí snaží. Těmto rizikům je možné účinně předcházet pomocí nástrojů podpory pedagoga, zejména pomocí vzájemné konzultace, supervize, zpětné vazby nebo technik psychohygieny.